

Elderly statesmen

J. E. Andriessen

Er trekt door de wereld een soort super-show van vroegere staatslieden, die voor veel geld hun goede woorden laten horen. Het is een unieke ervaring om binnen 48 uur een „life performance” te zien van Henry Kissinger, Helmut Schmidt, Valérie Giscard d'Estaing, Alexander Haig en Edward Heath. Aan dit vijftal kan nog worden toegevoegd Arkadi Shevchenko, eertijds adviseur van Gromyko (1970-1973) en later Russisch ambassadeur bij de Verenigde Naties, tot hij in 1980 de tot dusver belangrijkste overloper naar het Westen werd.

Wat het eerst opvalt aan deze mensen is dat zij een serie eigenschappen gemeen hebben die hen naar de top moet hebben gestuwd. Allen hebben een zekere uitstraling en een duidelijke ambitie, een drang om te zijn waar de beslissingen vallen, kortom een verlangen naar macht. Ontdaan van hun glorie voelen ze zich wat verloren. Haig komt daar open voor uit: „Toen het doek viel vertelde men mij dat ik er na enige weken overheen zou komen, maar toen ik het navroeg bij Kissinger waren voor hem die weken nog steeds niet om.”

Voor de hand ligt ook een tweede kenmerk, namelijk dat het voortreffelijke sprekers zijn, die vooral hun eigen periode uitstekend in kaart brengen en voor talloze feiten en gebeurtenissen een sluitende verklaring hebben. Wat dit betreft strijden Haig (opmerkelijk voor een oud-militair) en Schmidt om de eerste prijs: ze brengen hun verhaal zonder een snipper papier met een fraaie woordkeus en met grote overtuigingskracht. Gaandeweg wordt ook duidelijk dat hoe langer men weg is van het machtscentrum, des te gemakkelijker de oplossingen worden. Vooral Heath heeft hieronder te lijden; lichtvoetig springt hij over de wereld en met enkele „bons mots” praat hij alles aan elkaar (Afghanistan: ach, het Britse imperium heeft er drie oorlogen verloren – het zal de Russen wel niet beter vergaan).

Bijna eensluidend is het oordeel over de strijd van de supermachten. Voor de Russen is het een schaakspel, waarin de eigen stelling steeds iets verder naar voren wordt geschoven. Alles wordt vertaald in termen van een conflict tussen twee socio-economische systemen, maar er is geen „masterplan” of tijdschaal (Shevchenko). Het komt er slechts op aan met groot geduld de volgende zet voor te bereiden. De Verenigde Staten zijn hierdoor in het defensief gedrongen en worden bovendien gehinderd door de publieke opinies overal ter wereld en soms ook door hun eigen naïviteit. Wat dit betreft was Carter het dieptepunt; de mensenrechten waren voor de Sovjets totaal onbegrijpelijk (Schmidt: noch onder de tsaren, noch daarna heeft het Russische volk daarvan ooit iets gemerkt).

Dientengevolge is men over de rakettenkwestie gauw uitgepraat: het verloren machtsevenwicht moet worden hersteld; eerder valt niets te bereiken. Schmidt is hierover het minst geprononceerd, Shevchenko en Haig het meest uitgesproken. Tot het laatste moment zullen de Russen de weinig pragmatische en nogal emotionele houding van velen in het Westen trachten te beïnvloeden. Doch het feit van de plaatsing zal hen tot een correctie brengen (Shevchenko) en bij een beter nucleair evenwicht zullen zelfs op den duur de conventionele wapens weer een hoofdrol kunnen spelen (Giscard d'Estaing).

Het is bekend dat de geschiedenis niet wordt gemaakt door feiten, maar door de wijze waarop deze feiten eerst worden waargenomen en daarna voor de publieke opinie worden vertaald. Ook in dit opzicht hebben de Verenigde Staten een handicap. Zeker de helft van de tijd van hun president gaat op aan het laatste, want het thuisfront blijft voor elke politicus de hoogste prioriteit. In de Sovjetunie is deze rangschikking van gebeurtenissen natuurlijk ook nodig, maar de informatie aan het publiek is minimaal en kan eenvormig worden verpakt. De kenner Shevchenko noemt zijn vroegere landgenoten zelfs meesters in de „desinformatie”. In ieder geval houdt dit de handen vrij om op elk punt in de wereld – van El Salvador tot Angola en Afghanistan – snel en adequaat de nodige zetten te kunnen doen.

Deze sombere analyse wordt enigmatische in balans gebracht door de geweldige economische en sociale problemen waarmee de Russen te kampen hebben. Shevchenko: de militaire uitgaven zijn een zware last; officieel nemen ze rond 10% van het bruto nationaal produkt in beslag, officieus is het misschien wel 30%. Haig: zij kunnen de ruimte in, maar ze hebben nog nooit één produkt tegen een marktprijs kunnen aanbieden. Hun graan komt voor een goed deel uit het Westen en hun gas raken ze alleen kwijt na het opbouwen van een infrastructuur met de hulp van Westerse techniek en Westers kapitaal. Op dit laatste punt is er toch nog een nuanceverschil: de z.g. „linkage” (economische sancties) is

voor Shevchenko en Schmidt contraproductief of zelfs onzin (Rusland hangt maar voor 3% van het Westen af), doch heeft voor Haig merkwaardigerwijs (hij is er immers op gevallen) toch wel enige betekenis.

Over de rest van de wereld een kleine bloemlezing. Midden-Oosten: voorsnog weinig verandering te voorzien, de Amerikaanse president doet er wijs aan tot 1985 op dit gebied niet te veel initiatieven te nemen (Kissinger). China: wel teleurgesteld in de Verenigde Staten (kwestie Taiwan); nu met enig succes naar de Sovjetunie kijkend, maar vooral geïnteresseerd in de opbouw van de economie en Singapore leert de Chinezen wat zij kunnen doen met hun industrie (Schmidt). Zuid-Afrika: het Westen is er nu wel van overtuigd dat het vertrek van de Cubanen uit Angola en de onafhankelijkheid van Namibië niet van elkaar afhankelijk moeten worden gemaakt, doch een „understanding” moet mogelijk zijn, te meer waar de kansen voor Swapo om het in Namibië voor het zeggen te krijgen, klein zijn (Heath). Centraal-Amerika: zie de algemene visie op het machtsevenwicht van de supermachten (Haig).

Over de wereldeconomie openbaart zich een verschil van inzicht tussen Schmidt en Giscard d'Estaing. De eerste is somber. In zijn ogen zal het herstel vlak zijn en is de kans groot dat de jaren tachtig overwegend depressief zullen zijn. Hij vreest vooral de politieke destabilisatie als gevolg van de grote werkloosheid. Over de Verenigde Staten is hij tamelijk snijdend: het grote begrotingstekort en de daarbij passende hoge interest blijven buitenlands kapitaal aanzuigen, zodat ze daar eigenlijk leven op kosten van anderen. Pessimistisch is hij ook over de omvangrijke schuld van de ontwikkelingslanden: in de strijd tussen overheden en bankiers zijn uiteindelijk de laatsten altijd de verliezers.

Op al deze punten is Giscard d'Estaing veel optimistischer. Van de twee gelijktijdige crises waarvan hij spreekt, lijkt de eerste, de conjuncturele, te worden overwonnen. Intussen duurt de tweede, de wereldwijde herschikking van industrieën, nog voort. Maar ook daarvoor ziet hij oplossingen, zij het conventionele, te weten opwaardering van de arbeid alsmede investeringen in nieuwe technieken. Op de lange duur lijdt het Westen zijns inziens slechts aan twee decadentverschijnselen, namelijk pacifisme en overdreven preoccupatie met de werkloosheid, wat tot lapmiddelen als arbeidsduurverkortung leidt. Zelfs bij het probleem van de internationale schuldenlast ziet hij een lichtpuntje: de schulden van de echte, niet-olieproducerende ontwikkelingslanden zijn relatief niet toegenomen. Kortom, zo is zijn conclusie, gezondheid is ook in de economie een normale toestand en niet, zoals Schmidt schijnt aan te duiden, een overgangsfase tussen twee ziekten.